

ОБРАЗ МІСТА У ТВОРЧОСТІ ЯРОСЛАВА ВЕПРИНЯКА

Стаття присвячена аналізу образу міста, заприявленого у творчості Ярослава Веприняка. Зокрема дослідженню семантики та специфіки зображення створеного поетом образу Києва крізь призму впливу таких чинників як «особливості середовища», «установки особистості» та «архетипи свідомості», у відповідності із символічними референтами міста.

Ключові слова: *урбаністичний дискурс, образ міста, особливості середовища, установки особистості, архетипи свідомості, інтерпретація, конструювання, архетипи міста, символічні референти міста, поетична творчість, відцентровий образ, часопростір.*

Продовжуючи системний розгляд творчості Ярослава Веприняка, зосередимо увагу на урбаністичному дискурсі меж поетичного доробку митця – явищі досі не досліджуваному. За життя письменник устиг видати лише одну збірку «Світло-тінь», проте вона зуміла окреслити виразні риси індивідуального поетичного обличчя на колажі портретів української літературно-мистецької громади.

У критичній статті «У зніцях стомленого світу», заприявленій у журналі «Київ» 2010р., поет та літературознавець Петро Засенко, даючи оцінку творчості Ярослава Веприняка, зауважує, що митець належить до тієї письменницької генерації, котра була, не в образі сказано, народжена «на асфальті» [2,31]. Вмотивованим постає розгляд поетичного доробку крізь призму позиціонування Ярослава Веприняка як «поета міста». Зауважимо, що подібний підхід свого часу взяв за озброєння Тарас Возняк досліджуючи творчість Богдана-Ігоря Антонича у літературознавчій розвідці «Феномен міста».

Аналізуючи специфіку міського топосу, проявленого у творчості поета, доречним буде розпочати із першої збірки «Світло тінь», котра побачила світ 2005 року. Одразу окреслимо, що заявлена у виданні поезія аж ніяк не споглядальна, не ковзає поглядом довкола. Для світоосягнення поета визначальним є не просто об'єкт, а «відчуття, викликане тим об'єктом. Його одухотворений образ вибудовується з легких словесних конструкцій, які у суті своїй є відбитком реальності, що підсвічена утаємниченим світлом витонченої творчої уяви» [3,3]. «Ми перейшли Хрещатик під дощем // у запізніло холоднечім травні, // ми бачили, але не знали ще, // що кожен Божий день – передостанній [6,121].

Глибинність вчування довколишнього наскрізна для поезій Я.Веприняка, що підтверджує у передмові до збірки і Петро Засенко, зауважуючи на властивому для поета «прискіпливому придивлянні до незвичайних вимірів спостережуваного світу, пошуку високих значень у буденних подіях» [3,3].

Проявлення творчої інтенції у психологічному вимірі міста, безперечно, має свої особливості. Показовими у цьому плані є елементи простору та середовища, котрі представляють собою своєрідні феномени, що виникають в результаті «зустрічі» об'єктивної і суб'єктивної реальностей, при цьому під образним висловом «зустріч», як зазначають психологи, варто розуміти категорії «сприйняття», «налаштування» («установки»), «інтерпретації», та «конструювання».

Такі поняття як «інтерпретація» та «конструювання» підкреслюють активну і творчу роль особистості в процесі сприйняття середовища та ситуації. Людина не реагує безпосередньо на суму окремих зовнішніх впливів, а сприймає світ у вигляді цілісної і повної картини світу, в якій чуттєві і раціональні компоненти знаходяться в єдиній системі. «Інтерпретація» у цьому розумінні є додання, тобто певне дошарування значень предметів та ситуацій, з яких і формується кожна індивідуальна картина світу.

На формування образу міста здійснюють вплив ряд чинників, за твердженнями психологів, визначальними є такі ключові компоненти як: особливості середовища, установки особистості, тобто стійкий цілеспрямований характер перебігу діяльності по відношенню до певного об'єкта, та архетипи свідомості.

Соціальний підхід до вивчення міста вимагає брати до уваги такі категорії як «архетипи міста», «місія міста» та «символічні референти міста». Місто як текст соціокультурного діалогу складається з таких аспектів як «центри особистого міського простору» («моє місто»), а формуються вони саме завдяки мові образів.

Зауважу, що зазначені позиції є ключовими у процесі розгляду урбаністичного дискурсу поетичного доробку Ярослава Веприняка.

Від початків творчого шляху поета образ Києва є відцентровим, складає вісь, навколо якої формуються площини того ж таки особистого простору: «Коло себе центруючи простір // виступає у хвилях весни...», та далі: «Де вимірює поглядів злеті // старовинного Києва вісь, // піднебессям мандрує далеким // України забутий гість» [3,16].

Київ для поета є не просто маятником у морі буденності, не лише точкою, у котрій сконцентрувалось повсякденне життя, із властивими йому тілесними проявами, а, що найголовніше, - життям духовним. Так у поезії, що вийшла у журналі «Київ» 2003 року поет називає рідне місто «другим Єру-

салимом»: «Привидна тягнеться тінь пароплава // під аркодужний осяяний міст... // Другому Єрусалиму Преслава! // Овогнена річка – намисто намист» [3,122].

Як вже зазначалося, одним із ключових факторів впливу на формування образу міста є особливості середовища, а точніше територія на котрій безпосередньо і відбувалося щоденне становлення особистості. Майже усе своє життя Ярослав Веприняк прожив у житловому масиві, що має назву Березняки, саме він і складає, той мікроцентр, так зване «моє мале місто», про яке так часто згадує у своїх віршах поет: «А на світанні боєлист, // і у квітневий теплий ранок // від Видубичів світлий міст – // веселка над Березняками» [6,41].

А у іншому вірші, зустрічаємо березняківське озеро, біля якого, як чуємо із уст ліричного героя поезії, відбувались знакові у житті поета події, що дає нам право виділити символічний референт міста: «Відшукаю померле дерево // Та розварю серед зими // Там на березі Тельбін-озера // Де у жовтні зустрілися ми» [7,8].

У своїй дослідницькій роботі «Великі міста і духовне життя» німецький філософ і соціолог Георг Зіммель – один з провідних представників популярної на межі ХІХ—ХХ ст. філософії життя – зазначає, що людина не вичерпується межами власного тіла чи тієї області, яку вона безпосередньо заповнює своєю діяльністю, але визначається лише сумою впливу, котрий вона здійснює у часі і в просторі, відповідно і сутність міста як суб'єкта дорівнює сукупності зробленого за його найближчими межами впливу, це і представляє той обсяг, в якому виражається властиве місту буття. Тому не дивно, що часто у поезіях місто функціонує як повноправний сует, а не лише об'єкт зображення: «Коли лягає місто спочивати – // давнезне місто сотень поколінь, // огорнуте у темно-сині шати – // небесна тиша сходить до землі» [6,188].

Варто зауважити, що рання творчість поета позначена пієтетним і дещо патетичним ставленням до Києва, саме тому вмотивованим постає до певної міри казковий міфопростір: «Чаклує над містом усміхнений вечір // вогкими крапками ліхтарів» [1,122].

Місто для Ярослава Веприняка – це не просто змеханізований простір зі сформалізованими, за висловлюванням соціолога Фердинанда Тьонніса, особистісними стосунками, а центр його власного духовного світу: «Місто веселія серця – // причал мого серця назавше» [6,165].

«Стольний», «Столиця Любові», саме таких епітетів вживає поет на позначення Києва [3, 17]. Тому і реалії міста, певні географічні особливості часто подаються у їх гіпертрофованому варіанті, як співвідносно із розміром, так і з призначенням об'єктів. Так київські пагорби для поета – гори, справ-

жній український Парнас, осердя поетового часопростору: «Небо тримається // на київських горах, // тому вітер над Дніпром // чомно ходить хвилями» [3, 17].

А у поезії «Відлига» знаходимо: «У життя тридцять дві сторони, // є й на Місяці Київські гори» [3, 19].

До речі, надзвичайно цікаве питання, чому поет виділяє саме тридцять дві сторони людського життя. Розуміємо, що така числівникова форма не просто вимога ритми чи ритмомелодики, вочевидь існує змістовне пояснення причини подібного слововживання. Знаходимо його в одному із учень про будову всесвіту та місця у ньому людини. Відповідно до кабалістичного знання, в основі світобудови лежить мудрість, саме вона створила усе на світі, і було тридцять два шляхи цього створення, їх опис знаходимо у текстах «Сефер Йецир». У основній і найвідомішій кабалістичній книзі, написаній у другому столітті нашої ери, – «Зогар» («Зоар») людина розглядається як двадцять дві літери єврейського алфавіту, до котрих додається декада, - звідси і тридцять два символи людських здібностей, шляхів, відповідно сторін людського життя.

Однак, наклавши відцентрову матрицю представлення образу міста початку творчості, на форму зображення Києва, що заприявлена у збірці «Квадратна крапля», одразу ж помічаємо, що сприйняття Києва як центру особистого простору постає у протиставленні до простору всезагального, тобто всесвіту та вічності. При цьому варто зауважити, що вічність для поета холодна та байдужа, виступає опозицією до природи життя рідного міста, близьких буднів, домашнього затишку. Як слушно зауважує Л.М. Хіврич у передмові до збірки «Квадратна крапля»: «Поет усвідомлює себе причетним до нескінченного простору часу: часу одвічного, часу історії людства, часу власного короткого життя» [5, 1].

Зміст кожного вірша зашифровано в калейдоскопі лаконічно виражених образів: видінь, звуків, космічних уявлень і примарних символів.

Наскрізь філософська поезія циклу «Квадратна крапля», що представляє собою зразок сучасної інтелектуальної поезії, позначена футуристичними та подекуди експресіоністичними експериментами, що поєднуються з виразно натуралістичними деталями та образами, органічно вплетеними у пейзажне полотно міста. Поет прислухається та приглядається до міста, пропускаючи крізь себе дисонанс звуків та сліпуче світло його кольорів: «Подивися: оранжево-синій прогрес // утопає в зеленім декорі весни, // із кришталю фонтанів храм неба воскрес, // сьогodenня свої викарбовує сни, // заплітаються долі в рясній метушні, // авто, мото, трамваї, метро..., ліхтарі, // тихі слъози шоднів і промови гучні // піднялися над містом, злилися вгорі» [6, 108].

Урбаністичні мотиви верлібрових поезій Ярослава Веприняка мають виразно філософське забарвлення. Відчуття міста як багатшарового, багатшкладового явища культури настільки глибоке й потужне, що воно, зрештою, уособлюється та стає живою істотою, котра подібно ліричному герою відчуває, переживає та навіть страждає: «І заплакало місто зі злиднів буття, // і оранжево-синьо-зелений прогрес, // запарошений снігодошем каяття, // гуркотінням приглушеним ТЕХНОВОСКРЕС!» [6, 108].

Наведені нами рядки демонструють ще одну виключну особливість поетичного мислення Ярослава Веприняка, вмотивовану специфікою сприйняття та відображення поетом дійсності. Важливо, що Ярослав веде розмисли не про те, що безпосередньо сприймає його зір, а те, що відображує, відбиває, неначе дзеркало сонячний відблиск, його душа. Це пояснює причину частого використання поетом прийому зворотного зображення. Для ілюстрації вказаного художнього засобу використаємо мікроконтексти, у котрих зустрічається чи не найпоказовіша для урбаністичної лірики лексема «асфальт», недарма ж ми на початку зауважили, що Ярослав Веприняк із тієї письменницької генерації, що «виросла на асфальті»: «І дзеркало світла впаде на асфальти, // відбризки вдарять дошем в небеса» [6, 171].

Замість поетизованого, але вже звичного бачення блакиті неба у калюжах, споглядаємо як: «Розтікається блакить // калюж клітинами асфальту» [6, 156].

У поезій «Митрофан» також знаходимо зворотний погляд: «Лягало сонце на асфальт, // і було рано. // Не видко вулицями пальт // на Митрофана» [6, 194].

Останні рядки засвідчують, що зустрічаються у поезії Ярослава Веприняка й конкретні топографічні назви та об'єкти, що вживаються із прямим називанням як то Хрещатик, Березняки, озеро Тельбін, чи ж окреслюються за допомогою описових конструкцій, наприклад: «Прихований ковдрою снігопаду, // вуличний кіт на прожекторі спить. // Упіймана біля Верховної Ради, // нехай у душі закарбується мить» [6, 172].

Що важливо для розуміння специфіки зображення поетом міських пейзажів: вони завжди будуть доповненням і продовженням внутрішньої суті самого ліричного героя: «Коли у минуле любов перелине, // уміються вулиці теплим дошем, // і небо без жалю прозорим промінням // до решти у серці палитиме щем» [6, 171].

І нарешті ми підійшли до найважливішого, на нашу думку, аспекту, що постає із запропонованої психологами класифікації ключових у процесі формування образу міста чинників: установок особистості, що базовані на певних архетипах свідомості. У нашому випадку це допомагає виділити домінуючий наскрізний та найбільш сконденсований у питанні формування

зворотного зображення – іманентно утвореного та екстравертавного свідомістю назовні – образ нічного міста. Так саме нічний Київ та його вкриті вечірніми сутінками вулиці – і є той суб'єкт, до котрого апелює, звертається, з ким полемізує, та ділиться найсокровеннішим ліричний герой. «Коли лягає місто спочивати – // давнезне місто сотень поколінь, // огорнуте у темно-сині шати – // небесна тиша сходить до землі» [6, 188]. Всуціль зустрічаються нічні міські пейзажі, як то: «Над спорожнілим містом повний місяць // і гостроверхий силует собору» [6, 89]. «Мигтіння чорно-білого кіна – // ця заметіль над вечорілим містом» [6, 20]. «Вечірня втома. Місто майже спить. // І сніг до нас летить крізь небо чорне. // Нехай нічим і не примітна мить, // та кожна мить чарівно неповторна» [6, 212].

Отож, підводячи підсумок, зауважимо, що для Ярослава Веприняка образ міста, а зокрема Києва, не є змеханізованим, бездушним та зловорожим. Навпаки, це осереддя поетового мікросвіту, котрий митець насмілюється протиставити безжальному та неблаганному всесвіту. Унікальність поетового міського топосу полягає у намаганні ліричного героя знайти із містом порозуміння хоча б на рівні мікропопсів, а не захопити чи підкорити його, що є прийнятним для літературної урбаністичної традиції. Місто постає не відстороненим та байдужим, це радше порадник з котрим погомониш за «тістечками з чаєм», одвітний «той», хто знає про найпотаємніше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Світле коло. Добірка віршів// Київ.- 2003. - №11-12. – С.121- 124.
2. «Я краплю з неба впаду...» (Передмова «У зніцях стомленого світу...» Петра Засенка) // Київ.- 2010. - №4-5. – С.31- 44.
3. Світло – тінь: Збірка віршів. – К.: НАУ, 2005. – 44 с.
4. Добірка віршів//Альманах сучасної поезії. – К.:НРУ «За єдність», 2006. – С.12-18.
5. Квадратна крапля. Збірка віршів. – К.: Освіта України, 2009. – 60 с.
6. Ворожба вітру: Поезії. – К.: Задруга, 2010. – 235 с.
7. Ярослав Веприняк «На синім паводку небес» // Літературна Україна. - 2012. - N 20. - С. 8

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013

Бригадир Я.А., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОБРАЗ ГОРОДА В ТВОРЧЕСТВЕ ЯРОСЛАВА ВЕПРИНЯКА

Статья посвящена анализу образа города, представленного в творчестве Ярослава Веприняка. В частности исследованию семантики и специфики изображения

созданного поэтом образа Киева сквозь призму влияния таких факторов как «особенности среды», «установки личности» и «архетипы сознания», в соответствии с символическими референтами города.

Ключевые слова: урбанистический дискурс, образ города, особенности среды, установки личности, архетипы сознания, интерпретация, конструирование, архетипы города, символические референты города, поэтическое творчество, центробежный образ, временное пространство.

Brygadyr Y., stud.,

Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

IMAGE OF THE CITY IN THE WORK OF YAROSLAV VEPRYNYAK

The article analyzes the image of the city, in the work of Yaroslav Veprynyak. In particular it studies semantics and specific of Kyiv image, created by poet through the prism of the influence of such factors as «features of the environment», «settings of the individual» and «archetypes of consciousness», according to the symbolic referents of the city.

Keywords: urban discourse, the image of the city, features of the environment, settings of the individual, archetypes of consciousness, interpretation, construction, city archetypes, symbolic referents of the city, centrifugal image, time-space.

УДК 811.133.1'37

Бритвін Д.В., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНІ ВИМІРИ МАРГІНАЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

У статті робиться спроба узагальнення сутності поняття «маргінальність» у міжпредметних вимірах та аналізуються прояви феномену маргінальності у художній літературі.

Ключові слова: маргінальність, маргінальна людина, маргінальне середовище, маргінальна література, опозиція: центр – периферія, норма – патологія, межа.

Політико-економічні та соціокультурні трансформації у сучасному світі, глобалізація та міграція призвели до складних процесів взаємодії культурних світів. Поліетнічні країни стикаються з різноманітними проблемами, пов'язаними з мультикультуралізмом (що породжує культурні конфлікти), соціалізацією індивідів та їхньою самоідентифікацією. Співвіднесеність світового культурного простору та національних культур утворює певну поліфонічність культур, де гостро постають проблеми маргіналізації, де маргіна-